

ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ КОНЦЕПЦІЇ В. ЛИПІНСЬКОГО

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті проаналізовано сутнісні риси філософсько-релігійного фактору державотворчої концепції В. Липинського, яка органічно поєднала монархізм, класократію та християнський ієрархічний світогляд.

Вступ

На сучасному етапі українського державотворення нагальною проблемою стала консолідація всіх суб'єктів суспільного життя на засадах національної самосвідомості. Остання є запорукою оптимального функціонування нації, яка значною мірою спирається на консервативні (духовні та суспільно-політичні) традиції. Консервативна ідеологія нерозривно пов'язана з релігійною мораллю і є одним із факторів стабільності в суспільстві. Організований консерватизм санкціонується й підтримується церквою і нерозривно пов'язаний з духовними цінностями. Одним із малодосліджених аспектів філософської спадщини В. Липинського є християнське спрямування його консервативної доктрини. В існуючих дослідженнях цей аспект не визначається як такий, що має окрему цінність. В основу доктрини українського консерватизму В. Липинський поклав релігійно-філософський аспект. Він вважав, що Церква та держава мають різні призначення й повинні бути відокремленими одна від одної. Вчений виступав проти цезаропапізму і папоцезаризму й негативно ставився до втручання духовенства в політичну боротьбу та його участі в політичних справах.

Постановка завдання

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу релігійно-філософської концепції В. Липинського.

Аналіз публікацій

Філософський зріз текстів В. Липинського першим зробив Д. Чижевський, указавши на філософічність категоріального апарату та глибину інтерпретаційної моделі існуючих суспільних теорій та практик в осмисленні автором. Дослідженню державно-церковних відносин присвячені розвідки С. Здіорука, А. Слободяна, колективна праця А. Колодного і Л. Филипович, Л. Мітрохіна та ін. Розвиток концепцій українського державотворення досліджувався О. Горським, В. Лісовим, В. Масненком та ін. Наукові розвідки М. Москалюка присвячені висвітленню християнсько-суспільного руху у Східній Галичині міжвоєнного періоду.

Основна частина

Американський дослідник П. Вайрек визначив, що консерватизм є «політичною секуляризацією доктрини первородного гріха» [1, с. 30]. У цьому зв'язку необхідно зауважити, що контекстне розуміння людини в системі консерватизму позбавлене просвітницької ідеалізації. Остання перебільшує індивідуальні здібності людини, тоді як консерватизм ґрунтується на християнській середньовічній філософії, яка зіставляла усі явища соціального буття з Богом [2, 88-89; 3, 133-141]. Людина як «природна істота» містить у собі здатність творити зло (первородний гріх) і тільки наявність відповідних установ, у першу чергу релігійних, здатна виконувати роль стримувального та виховного чинника. Для консерваторів існує лише один вид рівності – це рівність перед судом Божим та перед судом, що ґрунтується на законі [4, XXI].

Вперше в українській філософській думці В'ячеслав Липинський, створюючи доктрину українського консерватизму, відокремив і поклав в її основу релігійно-філософський аспект. Учений був релігійною людиною, практикуючим католиком латинського обряду. «Щодо самої суті релігії, то я вірю в Бога і хочу виконувати Його закони так, як мене навчила та Церква і та, Богом об'явлена релігія, в якій я уродився» [5, 218], – зазначав В. Липинський. Оцінку історичних явищ та політичних процесів він здійснював крізь призму християнського світогляду. Він вважав, що Церква та держава мають різні призначення й повинні бути відокремленими одна від одної. Вчений негативно ставився до втручання духовенства в політичну боротьбу та його участі у політичних справах (наприклад, коли о. Сарматюк з Торонто подав заяву про вступ у члени УСХД, В. Липинський відхилив її). У 1939 р. О. Назарук у статті «Панахида по Липинським» писав: «В'ячеслав Липинський все був і до кінця остав вірний католицькій Церкві і римо-католицькому обряду. Та від Кавказу по Сян мабуть нема такого українця, без огляду на те, чи він православний чи греко-католик, який у тім римо-католикові не бачив би рідного брата, що найщиріше любив українську землю і нарід її та бажав їм усім серцем своїм якнайкращого розвитку і працював для того розвитку» [6, с.1].

В. Липинський листувався з митрополитом УГКЦ А. Шептицьким. В 1909 р. митрополит надіслав В. Липинському кошти (1 тис. корон) для видавництва київського тижневика «Pamięć Krajowy» [7, с.15]. Зміст подальших листів дозволяє пересвідчитись у доволі приятних взаємовідносинах кореспондентів. Наприклад, листи від 12 серпня 1927 р., 22 липня 1927 р., 2 листопада 1927 р. розповідають про позику в сумі 2.000 доларів, яку надав митрополит В. Липинському [7, с.15-21]. Зміст листів від 29 травня та 16 листопада 1929 р. свідчить про моральну підтримку А. Шептицьким українського консерватора в справі

конфлікту із С. Томашівським та О. Назаруком [7, с.54]. В. Липинський писав: «Прошу прийняти мою найсердечніше подяку за ласкавого листа і за так мені завжди дороге і цінне слово Ваше, особливо теперішніх моїх обставинах. З одного боку обезсилила недуга, а з другого деякі люди (часто тепер наприклад згадує слова Вашої Ексцеленції і пересторогу що до дра. Назарука) витворюють такий душевний стан, в якому здається вже не можна дальше жити. Не так зовнішні умови – які, думаю скоро будуть сприятливі українській справі – як самі люде українські можуть довести до повного песимізму навіть такого оптиміста як я все життя був» [7, с.48].

А. Шептицький цікавився творчим доробком українського консерватора [7, с.23], який, у свою чергу, прислухався до міркувань митрополита. В листі від 3 квітня 1924 р. В. Липинський інформував митрополита, що закінчує працю над «Листами до братів-хліборобів» та готує до друку книгу про релігійний та церковний розвиток на Україні «...виключно з світського, політичного становища» [7, с.24]. Вчений зазначав, що обов'язково надішле один примірник митрополитові і сподівався отримати відповідні коментарі. «Як би мені дуже хотілося і як віруючому католикові, і як громадянину почути авторитетну оцінку Вашої ексцеленції щодо моєї статті і одержати вказівки, в чім я помиляюсь, щоб на будуче цих помилок уникнути» [7, с.24].

В'ячеслав Липинський у роботі „Релігія і Церква в історії України” пропонує розглядати релігію у взаємозв'язку з політичними процесами та з точки зору державотворення, не торкаючись проблем церковної організації та богословсько-догматичних аспектів. Учений визначає поняття релігія як «всюку – виразною догмою окреслену, певним ритуалом виявлену і окремою духовною організацією репрезентовану, громадську віру в Вищі Сили, послух яким і виконання їх законів є потребою і обов'язком людей, що до даної релігії належать» [5, с.219]. Функціонування суспільства вимагає певної константи його життєдіяльності і соціальної адекватності поведінки його представників [8, с.338]. Консервативні доктрини ґрунтуються на тому, що цього можна досягти завдяки системі заборон, табу, цінностей, які нададуть довершеності соціальним процесам і вплинуть на структуру «внутрішнього світу» людини, формування цілеспрямованості, впевненості, послідовності. В історичних умовах, в яких неможливо змодельувати, виходячи з реалій життя, надійні суспільні «обмежувачі» та цінності, консерватизм звертається до Божественних надприродних сил та персоналій, шукає ірраціональні причинно-наслідкові зв'язки. Саме ця функція релігії надає стабільності та життєздатності суспільній системі. Характер політичного ладу країни, її правова система мають безпосередній вплив на релігію. Залежно від історичних умов утворюються різні моделі стосунків Держава – Церква з відповідною типологією державно-релігійних стосунків. Прикметно, що, досліджуючи цю проблему, український вчений В'ячеслав Липинський на початку ХХ століття та британський вчений Філіп Вогаман наприкінці ХХ століття в своїх концепціях висловлюють подібні погляди. Ф. Вогаман визначив такі типи взаємин держави та церкви: 1) теократія – держава перебуває під контролем релігійних лідерів або інституцій, які мають релігійну мету; 2) держава контролює церкву; 3) полярне відокремлення церкви від держави: релігійні і політичні інституції розділені згідно з правом, але не налаштовані вороже одні проти одних; 4) антагоністичне відокремлення церкви від держави: релігійні і політичні інституції розділені і ворогують між собою [9, с.3].

В. Липинський визначив такі системи відносин між державою і церквою [5, с.219-225]: 1) світська влада обмежує і контролює церкву та одночасно має квазірелігійний характер. У випадку церковної опозиції держава свідомо винищує останню. Вчений, як приклад, наводить ситуацію в більшовицькій Росії: «...при такому способі організації державного життя, влада світська і влада духовна, держава і церква, поліція і духовенство, або як в сучасній Росії – державний примус, комуністична партія і соціалістична наукова віра – це одно: вони нероздільні і нерозлучні...» [5, с.220] Подібна модель може існувати за умови правлячої «войовничої», а не «продукуючої» меншості, яка підтримує свій авторитет в очах більшості виключно тим, що уособлює матеріальну та ірраціональну силу, тобто «містицизм матеріалістичний», а організація держави тримається за рахунок терору; 2) повне відокремлення церкви від держави, яка утворена і керує громадянами виходячи з раціональних та матеріальних засад. Політики в таких країнах не визнають ніяких авторитетів, і, використовуючи демагогію, популізм та пропаганду, намагаються завоювати прихильність більшості. Партійна інтелігенція разом з пресою й ідеологією витісняє релігію, церкву та духовенство. Натомість, за відсутності національної єдності пропонує необмежену кількість вірувань, які конкурують між собою і змагаються за вплив на більшість, що обумовлює суттєву нестабільність такої моделі. В. Липинський писав у зв'язку з цим: «повне відділення церкви од держави, при якому держава авторитету ніякої церкви не піддержує і його зовсім для діл своїх не потребує, буває звичайно тоді, коли правляча, організує верства у відношенні до тих, ким вона править, дуже численна і коли вона складається з розпорюшеної і неоднородної мішанини різних, чи то матеріально продукуючих, чи матеріально непродукуючих, але завжди позбавлених дисциплінуючого, войовничо-ідеалістичного духу, матеріалістичних спекулянтів» [5, с.222]. Політики, які сповідують таку систему взаємин держави і церкви, наполягають на тому, що релігія має приватний характер, оскільки їх не влаштовують засади, які вона пропагує: моральність, аскезу, жертвовність в ім'я спільноти. Організація держави в цих умовах базується на нічим не обмеженій свободі від церкви; 3) державою повинні керувати світські люди, які мають до цього матеріальні підстави і які повинні визнавати і підтримувати авторитет Церкви. Діяльність церковних інститутів покликана обмежувати, притаманний людині будь-якого соціального стану егоїзм (який обов'язково призведе, наприклад правлячі кола, до зловживання владою і силою), що необхідно для побудови і збереження держави.

Звертаючись до історичного досвіду, В. Липинський констатував, що правова монархія може обмежувати

подібні людські прояви, що призводять до анархії і руйнувань. «Тільки релігія і церква в стані своєю владою духовною, владою «не від світу цього», примусити сильніших та здатніших вживати свою більшу силу та здатність не тільки для себе, а й для добра слабших. І тільки вона, обмеживши владу сильніших, обов'язуючими всіх законами громадської моралі, в стані привичити слабших авторитет влади визнавати» [5, с.233].

В'ячеслав Липинський доходить висновку, що третій тип відносин між державою і церквою є найбільш відповідним для українських умов. При розподілі влади матеріальна та політична – належить «войовникам-продуцентам», а духовна – релігійній дисциплінованій та організованій інтелігенції. Відбувається чіткий розподіл сфер впливу на суспільство: перші – не вдаються до проповідування, а другі – не намагаються очолити країну.

Отже, основою взаємовідносин релігії і політики, церкви і держави, громадянства і влади є обмежуюча і контролююча сила громадської моралі, яку застосовує духовна влада стосовно світської.

Релігійний чинник державницької концепції В. Липинського пов'язаний з ідеєю месіанізму, характерною як для народів суверенних країн, так і для тих, що ще не здобули власної державності. Месіанізм як віра у певну виключність та Божественне посланництво, надає націям наснагу, моральну силу і героїзм у боротьбі за незалежність. Кожна нація, на певному історичному етапі використовувала цю ідею. Християнська релігія розглядала месіанізм з точки зору любові до ближнього і надала йому вагомий риси: вибраний народ веде до досконалості людство, а при необхідності стає жертвовним. Саме християнська парадигма змінює домінуючий месіанізм – не виключність, особливе зверхне становище, а любов до слабшого та бідного і допомога йому – стають центральною тезою.

У період формування національної свідомості у багатьох європейських народів головною ідеєю полягала у виділенні та перебільшенні національних особливостей щодо до інших народів, і в першу чергу, підкресленні різниці на рівні духовних орієнтацій. Тому принципове значення для цього етапу має ідея месіанізму. В європейському контексті Французька революція вперше поставила проблему сприйняття нації як спільноти. Це вплинуло на пошуків національних процесів у Австрійській імперії, Німеччині, Італії, Польщі. Україна в XIX столітті не лишається осторонь цих процесів. Гасла французької революції «egalite, fraternite, liberte» знаходять своєрідне втілення у месіаністичних ідеях Кирило-Мефодіївського товариства: «І встане Україна з своєї могили, і знову озветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні кріпака, ні холопа – ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Чехії, ні у хорутан, ні у сербів, ні у болгар. Україна буде непідлеглою Річчю Посполитою в союзі слов'янським. Тоді скажуть вся язика, показуючи рукою на те місце, де на карті намальована Україна: От камень, его же не брегоша, зиждущи, той бисть во главу» [10, с.169].

Український месіанізм наприкінці XIX століття – початку XX століття (на відміну від польського, російського, чеського, які демонстрували усвідомлення власної величч, здатність нав'язати свою волю іншим народам) у зв'язку з занепадом державницької традиції фактично зникає із суспільної свідомості. І. Мірчук зазначав, що в цей період пошуки різних політичних орієнтацій були спричинені відсутністю віри у власні сили, «відсутність глибокого переконання, що й нам судьбою призначена визначна роль в процесі світових подій» [11, с.37]. В. Липинський у цих умовах починає пропагувати ідею месіанізму українського народу, в якій поєднує посланництво, віру і обмежений, керований містицизм.

Кожна цивілізація має свої провідні раси, нації, та класи. Причиною їх виїмкового становища є віра і містицизм, які знаходять своє втілення в ідеї посланництва, «але які разом з тим уміють свій містицизм здержувати і ним керувати» [5, с.230-231]. Церква виступає в цьому випадку, з одного боку, обмежуючим, а з іншого – формуючим фактором. Вона демонструє чітку ієрархічну структуру, традицію, важелі покорі та дисципліни. Процес державотворення неможливо уявити без віри та сподівання на містичну підтримку. В. Липинський переконаний у побудові української суверенної держави, яка відіграватиме провідну посланницьку роль у світовій історії. Україна повинна виконувати синтезуючу роль у відносинах між Сходом і Заходом – і це, на думку вченого, є базова ідея українського месіанізму. «Від дня наших народин йде на землі нашій перехреснування впливів Сходу і Заходу: двох відмінних культур, світоглядів, понять і цивілізацій; з взаємним себе поборюванням цих впливів під гаслами повного винищення одного або другого – зв'язані періоди нашого розцвіту, нашого існування, як окремої, посідаючої власну індивідуальність нації. Оцим історичним, реальним, дотикальним досвідом, Бог вказує нашій свідомості духовний шлях наш, якого не можна розумово в параграфах сформулювати, але який інстинктивно кожен із нас може відчувати, в нього вірити і по ньому зі всією твердістю віри йти» [5, с.259]. На цьому шляху треба дуже обережно використовувати релігійну ідею. Необхідно сприяти утвердженню абсолютної екуменічної мети – об'єднання християнських церков. В цій позиції вчений спирається на зміст Енцикліки Папи Пія XI: «Здійснення цієї сполуки станеться не людською радою, тільки добротою одного Бога» і далі... ця згода всіх народів у вселенській єдності буде передовсім Божим ділом, то треба її шукати при помочі і охороні Божій» [5, с.259].

В. Липинський не з конфесійного, а з національно-свідомого погляду розважливо наголошує, що спроби об'єднання в одну церкву православних, греко-католиків та римо-католиків, спираючись лише на людський фактор, призведе до національної боротьби, роз'єднання і руїни. Тобто матеріальні, політичні, популістські мотиви не можуть слугувати підґрунтям екуменізму.

Отже, месіаністичною метою України є сприяння єдності між Сходом і Заходом, але, на думку вченого, цей процес унеможливиться у разі відсутності єдності в сфері релігійній. Покликання та сутність національного існування українського народу полягає в гармонізації Сходу та Заходу, як в геополітичному, так і в духовно-раціональному сенсі.

«Без такої гармонізації, – пише В. Липинський, – ми гинемо як нація: підпадаємо – не завойовані ніколи чужою зброєю, а завжди власним внутрішнім розкладом – під впливи то східної Москви, то західної Польщі. Гинемо, покарані за невиконання того завдання, яке дано тільки нам, бо ці дві наші, загарбуючі нас в часах слабості душі нашої, сусідки – одна по своїй східно-православній, а друга по західно-католицькій ексклюзивності – його виконати не в силі» [5, с.260].

Цільовий компонент існування української нації, який поєднує минуле та майбутнє, полягає в ставленні з позиції духовності та любові, даної від Бога, до релігійної та культурної розмаїтості, яка притаманна Україні. Завдяки впровадженню та виконанню Божих заповідей відбудеться трансформація української національно-політичної форми. Духовний шлях розвитку українського соціуму повинен відбуватись під проводом християнських церков, які для виконання поставленої мети потребують допомоги та визнання їх авторитету з боку світських представників влади та ідеологів. Представники політичної влади не повинні втручатись в релігійно-церковні справи і не повинні ставати на бік однієї з церков, і за допомогою державної сили сприяти її розповсюдженню. Українська державна влада, щоб не порушити необхідної для країни духовної рівноваги, повинна толерантно ставитись до всіх християнських конфесій і дбати про «однакову духовну та організаційну незалежність і однакове політичне становище всіх церков на Україні» [5, с.262].

Отже, месіаністична концепція В. Липинського полягає в тому, що нація, очолювана провідною верствою, усвідомлює своє Божественне покликання і здатна до жертвності. Досягнення мети, втілення ідеї будь-якого політичного процесу, жертвність особистого на користь громадського – все це неможливо здійснити без містицизму віри. Державотворцями, на думку вченого, можуть бути лише ті, хто жертвують собою на користь справи, в яку щиро вірять.

Ні матеріальна винагорода, ні народне визнання не можуть компенсувати цю жертвність. Віра – це єдине, що в змозі надати сили для нових перемог і виправдати жертвність. «Тільки віра рятує од гіркого несмаку, рятує од повної нездатності до дальшого зусилля, яке єсть завжди наслідком безвір'я і випливаючи з нього почуття безцільності та непотрібності жертв.» [12, с.364] – писав В. Липинський.

Вчений зазначав, що патріотизм не пов'язаний із віроісповіданням. У листі до О. Назарука від 10 січня 1929 року, окреслюючи теми, на які необхідно звернути увагу католицької преси, і в першу чергу часопису «Нова Зоря», він писав, що необхідно сприяти справі повернення польського елементу як шляхти, так і інших класів до українства. З цією метою надавати виважені і документальні матеріали про те, що «... місцеві поляки більше роблять для українства, ніж самі українці» [13, с.108]. Православні, греко-католики, римо-католики можуть виступати з однаково патріотичних позицій, але розглядаючи конфесії в історичному контексті, вчений визнавав пріоритет за православ'ям. В листі до Осипа Назарука від 30 грудня 1927 року зазначав, що православ'я «...це культура причім найкраще до нашого дикого самоїдського ґрунту пристосована» [13, с.104]. Унію 1596 року В. Липинський розглядав як «революційний» акт частини українського духовенства, що не був підтриманий шляхтою, козацтвом та міщанством. Унія, на думку вченого, викликала в українському середовищі релігійний конфлікт, спричинила зближення православних з Московією, а сама опинилась у залежності від польської влади. Подолати міжконфесійну ворожнечу можна при умові існування міцної консервативної держави і дисциплінованої світської організації, які слугували б взірцем для церковної громади [13, с. 103].

Історичний розвиток України свідчить, що, на відміну від Заходу, держава, а не Церква була тією силою, що консолідувала й організувала українське громадянство. В. Липинський вважав, що не треба використовувати церкву як державотворчий чинник. Це призвело б, на думку вченого, не до вирішення проблеми, а до політичної риторики. Необхідно спиратися на авторитет християнської Церкви для активізації суспільної моралі, зменшення міжконфесійної ненависті, закликати до християнської любові та покорі. Але слід пам'ятати, що клерикалізм (у розумінні світська влада церковної інтелігенції) – рід для України неможлива і «глибоко шкідлива» [13, с.104]. Учений застерігав від втручання світських людей в догматичні, релігійні справи в межах однієї чи різних конфесій. На його думку, полеміка в Українській греко-католицькій церкві міжвоєнного періоду між латиністами на чолі з єпископом Йосафатом Коциловським та єпископом Григорієм Хомишиним і візантійстами під проводом митрополита Андрея Шептицького не повинні були зачіпати віруючих і творити розкол всередині Церкви.

Завдання світської інтелігенції, зазначав вчений, полягало у створенні сильної організації, яка б спиралася на християнську парадигму і церкву. Відсутність такої світської організації змушує єпископів „співпрацювати“, підтримувати різні напрямки українського національно-визвольного руху, або організувати світські партії, які додають більший хаос в українське життя [13, с.104]. Отже, В. Липинський приходив до висновку, що на шляху українського державотворення не треба втручатись у конфесійні справи, а за допомогою моральної церковної підтримки створити світську організацію, яка б спиралась на християнське віровчення та Церкву, але вирішувала завдання не клерикального, а державницького характеру.

В'ячеслав Липинський зазначає, що Україна за своєю сутністю є країною візантійської культури, яка

підміняє дисципліну духа дисципліною меча. За цих умов не було створено «клас духово дисциплінованої інтелігенції» [13, с.108-109], тому католицька газета «Нова Зоря» повинна стати центром, навколо якого відбудеться об'єднання в організацію з державницькою ідеологією світської християнсько-католицької спільноти. Без залізної організації гетьманський рух стане лише предметом для історико-філософських досліджень у майбутньому, наголошував учений.

Щодо самої Української греко-католицької церкви, то В. Липинський був прихильником збереження в ній елементів східної духовності і обрядовості, що зближували уніатів і православних [12, LV]. Учений попереджав, якщо стати в полеміці Візантія – Рим на бік однієї з сторін, то наслідком цього буде визнання існування двох українських націй: католицької і православної. Тобто, «католицько-галицької та православно-наддніпрянської» [12, с.120]. Така ситуація, на думку В. Липинського, могла б призвести до найнебезпечнішої прірви між українцями – прірви релігійної [12, с.69].

В. Липинський зауважує, що греко-католики не повинні виступати проти православ'я і політичного москвофільства, бо наслідком буде надзвичайне зростання авторитету і поширення останніх. Історичний аналог можна знайти в подіях винищення унії часів Богдана Хмельницького. Греко-католики повинні звернутися до досвіду римо-католиків, які відкрито ніколи не виступали проти візантізму і, як наслідок, історично мали значний вплив в Україні [12, с.120].

В. Липинський вважав, що найвищим критерієм оцінки історичного процесу є релігія і церква, значення яких переважає над значенням держави. Людина в цій системі є самостійною вартістю, а вже потім – громадянином. Засади моралі, етики, якими завжди опікувалась церква, мають пріоритет над інтересами держави.

Релігійному аспекту політичної доктрини В'ячеслав Липинський присвятив спеціальну працю «Релігія і церква в історії України» [5], структура якої нагадує катехізис. Вчений стверджував, що найвище завдання народів – це реалізація вічної Божої істини. Релігійна ідея допоможе українцям об'єднатись на шляху створення та зміцнення держави, у якій всі релігії і християнські організації мають бути рівноправними. Будь-які потрясіння на релігійному ґрунті невідворотно призведуть до розколу української нації.

Монархізм впливає з класократії, класократія з християнського та ієрархічного погляду на світ – в цьому основна ідея політичної доктрини В. Липинського, яка започаткувала державницький християнсько-консервативний напрямок української політології.

Для побудови української держави вчений пропонував створити дисципліновану, «залізну» організацію провідних верств, яка б мала на меті виховання українського громадянства в дусі державної ідеалістичної ідеї. Боротьба за втілення в життя цієї ідеї лежить в основі перетворення недержавної нації в державну. На думку В. Липинського, ця ідея повинна спиратись на релігію, церкву і віру, яка навчала «своїм прикладом і смертю на хресті терпеливо переносити по тюрмам, каторгам, еміграціям все невдачі і найтяжче горе. Тому, кажемо ми, українському громадянству, щоб стати зрілою державною нацією, необхідний державний ідеалізм, опертий на релігії, церкві, вірі живій» [16, с.1].

В релігійно-етичному ідеалістичному аспекті політичної доктрини вчений звертає увагу на відсутність випадковості, свавілля в історичних подіях, наголошуючи на вищому Божому провидінні, яке спрямовує людину на виховання життєвого покликання і заперечує споживацький сенс існування людини. На думку вченого, саме релігійний етос трансформується у класократичний, що, у свою чергу, створює націю, в якій безпосередні стосунки між людьми вирішують політичну та державну вагу кожної особи.

Релігія стала визначальним компонентом консервативної теорії ученого. В програмовому документі українського монархізму – книзі «Листи до братів-хліборобів», за визначенням самого В. Липинського, „в її найглибшій підкладі – на її дні – лежить християнська релігія»; «у відвічній боротьбі духа з хаосом матерії нема середини», – зауважував він і в той же час стверджував: «ми не робимо з політики релігії, ані з релігії політики» [12, XIV].

Отже, В. Липинський обстоював розмежування політично-державної та церковно-релігійної сфер, вважаючи, що пропаганда клерикалізму стане на перешкоді українській державній справі. Він наголошував, що полеміка політиків зі священниками може призвести до руйнації Церкви. Не світські люди, а церковна влада чи священники, виходячи з вимог церковної етики, повинні обговорювати проблеми догмату чи обряду. В'ячеслав Липинський застерігав Осипа Назарука від втручання “Нової Зорі” у полеміку щодо реформування греко-католицької церкви, оскільки воно могло призвести лише до компрометації гетьманського руху на галицькому ґрунті і до поглиблення кризи в церковній справі [13, с.109].

В. Липинський наголошував, що священники не повинні перетворювати релігію на шовіністичну політику, і, незважаючи на належність до тієї чи іншої християнської конфесії, повинні пам'ятати про відповідальність перед Богом «за свою паству і християнський мир на Україні...» [12, XXXVII-XXXVIII]. Духовенство, на його думку, повинно усвідомлювати, що колоніальне становище України призводить до знищення української нації. В той же час він зазначав, що існування монархічної української держави і мир між її мешканцями можливі лише за умови участі в її розбудові, а також за благословення православного, греко-католицького і римо-католицького духовенства.

Для державотворчого процесу необхідна, на думку вченого, зброя, як захист для фізичного тіла, і віра як

оборона духа. Тільки повертаючись до традицій, відновлюючи першооснови віри з урахуванням нових умов історичного розвитку і національно-політичного становища, можна об'єднати зневірену націю. «Бо тільки від суб'єктивної, а не об'єктивної вартості, – застерігає вчений, – залежить здатність даної віри піднімати людей на діла» [12, с.124]. В. Липинський звернувся до історії католицької і православної церков, наголошуючи на чинниках, які зуміли протидіяти їх занепаду і розкладу. В першому випадку таким стримуючим фактором були чернечі ордени, які за допомогою моралі та «організованого релігійного фанатизму, відродили відповідно до змінених суспільно-політичних умов саму суть католицизму, як воюючої Церкви, як організації того авангарду небесних святих, що на землі бореться за перемогу добра і старих та непорушних божих законів» [12, с.125].

Православна церква в XVII столітті відновилася завдяки чернечій аскезі та братствам – носіям моралі та оборонцям віри. В. Липинський зупинився на прикладах церковної історії з метою знайти підґрунтя для відродження українського національного руху. «Не літературою відродиться Україна, а моральним відродженням, з ростом і боротьбою тих соціальних груп, які стихійно хочуть і можуть Націю Українську творити і які без Нації Української не можуть жити...» [12, с.125].

Католицька церква, на думку вченого, мала найкращу раціональну й розумну організацію, слугувала прикладом «рівноваги між стихійним хотінням і свідомим себе розумом» [12, с.127]. Організація католицької церкви, структура чернечих орденів були першоджерелом для формування В. Липинським теорії корпоративізму. Корпорація складається з активних уповноважених і рівноправних представників [14, с.190], які об'єднуються в єдину організацію орденського типу. Зміст ідеї класократії (корпоративізм) полягає в інтеграції виробників «в «органічні» станові квазіцехові спільноти на протипагу масовізації, перетворенню їх на ідеологізовану юрбу – іграшку демагогів» [15, с.169]. Корпоративний лад вимагає зрілої правосвідомості, усвідомлення державних завдань, розуміння законів релігії, культури, політики, економіки. В. Липинський зазначав, що українців об'єднує два прагнення: намагання як християн, осягнути царство небесне, а це можливо лише завдяки Церкві; і як свідомої нації – побудувати суверенну державу. Останнє можливе лише завдяки громадській національно-політичній організації, «якої внутрішня сила і здатність довести своїх вірних до цілі залежатиме од її більшої внутрішньої моралі, од її кращих, розумніших, більше раціональних та більше моральних методів спільної акції і спільного громадського життя» [12, с.128].

В. Липинський наголошував, що весь попередній розвиток людства був спрямований до наближення до Бога, тому навіть матеріальний світ, у тому числі стан техніки, був пов'язаний з розвитком моралі. Вчений указував на взаємообумовленість рівня розвитку громадської моралі і технічного прогресу. Він дійшов висновку, що різниця між ними стала причиною існування націй поневолених і націй пануючих. Лише та нація, яка сповідує єдину віру і виконує Божі заповіді, буде державною і матиме розвинену техніку, громадську організацію, високий рівень матеріальної і духовної культури [12, с.208].

Світогляд В. Липинського був сформований під впливом християнської доктрини. Вчений сформулював державницьку концепцію саме тоді, коли в науці запанував просвітницький раціоналізм, матеріалізм і атеїзм, на протипагу яким він обстоював вічнотривалі християнські цінності. У листі до С.Шелухіна від 6 вересня 1921 року В'ячеслав Липинський писав: «...відродження релігії може врятувати нас од загибелі в сучаснім матеріалістичнім розкладі» [13, с.141]. О. Назарук у 1939 р. писав: «Неможе бути сумніву, що Липинський се найбільший з політичних мислителів нашої землі і що черга на його зрозуміння ще прийде. Ще здійсняться величаві замисли його.» [17, 2].

Висновки

В. Липинський – фундатор державницького напрямку в українській історичній та політичній науці, в основу концепції української державності поклав церковно-релігійний аспект, органічно поєднуючи монархізм, класократію та християнський ієрархічний світогляд.

Список літератури

1. Vereck P. Conservatism Revisited. – New York, 1966. – 230 p.
2. Бицилли П. М. Элементы средневековой культуры. – СПб. : Мифрил, 1995. – 224 с.
3. Коллстон Ф. Середньовічна філософія / Пер. А. Колесника. – К.: Jet-Set, 1997. – 160 с.
4. Консерватизм: Антологія / Наукове товариство ім. Вячеслава Липинського / Упор. Олег Проценко, Василь Лісовий (упоряд.). – К. : Смолоскип, 1998. – 597 с.
5. Липинський В. Релігія і церква в історії України // Політологічні читання. – 1994. – №1. – С.210-241.
6. Назарук О. Панахида по Липинським // Нова Зоря, 22 червня 1939. – Ч.46. – С.1-2.
7. ЦДІА у м. Львові. Ф.358. – Оп.1. – Сп.292.: Листи з кореспондентами на літери Ли. – 270 арк.
8. Митрохин Л.Н. Религия и мы / Квинтэссенция: Филос. альманах. – М., 1990. – С.307-341.
9. Christian perspectives on politics / J. Philip Wogaman. Rev. and expanded. Louisville, Ky. : Westminster John Knox Press. – 374 p.
10. Костомаров М. Книга буття українського народу // Кирило-Мифодієвське товариство: У 3 т.– К., 1990. Т.1. – 269 с.

11. *Мірчук І.* Месіянізм Липинського // Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX – XX століть. – Брюссель; Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк; Торонто. – С.27-39.
12. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Нью Йорк, 1954. – 470 с.
13. *В'ячеслав Липинський.* З епістолярної спадщини / Упор. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – К., 1996. – 178 с.
14. *Ильин И. А.* О монархии и республике / Н. П. Полторацкий (ред.). – Нью-Йорк : Содружество. – 1979. – 329 с.
15. *Галушко К. Ю.* Консерватизм чи фашизм? До проблеми інтерпретації політичних ідей В. Липинського // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія „Історія, економіка, філософія” / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К. : КДЛУ, 2000. – Вип. 4. (Збірник наукових праць кафедри історії України та зарубіжних країн, № 1). – С. 159–172.
16. *Липинський В.* «Нова Зоря» і ідеологія гетьманців // Діло. – 18 липня 1929 року. – Ч.157. – С.1.
17. *Назарук О.* Панахида по Липинським // Нова Зоря, 22 червня 1939. – Ч. 46. – С. 2.